

РЕЦЕНЗІЯ

завідувача кафедри організації підприємництва та біржової торгівлі
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора економічних наук, професора, члена-кореспондента НААН

ІЛЬЧУКА Миколи Максимовича

на дисертацію **КОВАЛЬСЬКОГО Юрія Васильовича** на тему:
«Економічні механізми логістичного забезпечення експорту зерна з України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

За результатами аналізу дисертації Ю. В. Ковальського, а також матеріалів щодо апробації та практичного впровадження основних результатів проведеного наукового дослідження, можна сформулювати відповідні висновки щодо актуальності теми, рівня обґрунтованості й достовірності наукових положень і висновків, наукової новизни одержаних результатів, повноти їх відображення в опублікованих наукових працях, а також визначити значущість дослідження з огляду на сучасні потреби економічної науки.

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з напрямками науково-дослідних робіт.

Стратегічна роль зернового сектору в економіці України та його вагомий внесок у забезпечення світової продовольчої безпеки зумовлюють потребу у ґрунтовному дослідженні економічних механізмів логістичного забезпечення експорту зерна. Україна стабільно належить до провідних експортерів зернових культур у світі, а доходи від їх реалізації становлять значну частку валютних надходжень держави. За таких умов ефективність функціонування логістичної системи, що охоплює транспортування, зберігання, перевалку та експорт зерна, є важливим чинником забезпечення конкурентних позицій національного аграрного сектору на світових ринках.

Питання логістичного забезпечення експорту зерна набуло особливої актуальності в умовах геополітичної нестабільності та повномасштабної війни, які призвели до порушення традиційних транспортних маршрутів, обмеження діяльності морських портів і суттєвого зростання логістичних витрат. У цих умовах відбувається переорієнтація системи експортної логістики, що передбачає активний розвиток альтернативних транспортних коридорів, диверсифікацію маршрутів перевезень, модернізацію транспортної інфраструктури та посилення міжнародної взаємодії у сфері аграрної торгівлі.

Водночас сучасні трансформаційні процеси вимагають удосконалення інституційних, організаційно-економічних та інфраструктурних інструментів формування ефективної логістичної системи, здатної гарантувати стабільність експортних поставок і підвищити адаптивність аграрного сектору до зовнішніх викликів. У зв'язку з цим виникає потреба у комплексному науковому обґрунтуванні економічних механізмів логістичного

забезпечення експорту зерна з України, що сприятиме підвищенню ефективності функціонування агропродовольчих ланцюгів, зміцненню позицій держави на світовому зерновому ринку та формуванню стійкої моделі розвитку зернового підкомплексу.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України в межах теми «Прогнозування розвитку ринку зернових нішевих культур в умовах викликів і загроз продовольчій безпеці України (з використанням економетричної моделі часткової рівноваги AGMEMOD)» (номер державної реєстрації 0123U102156).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Аналіз матеріалів дисертації Ю. В. Ковальського, а також інших наукових матеріалів, поданих здобувачем разом із дисертацією, свідчить про належний рівень обґрунтованості отриманих результатів, високий рівень якості сформульованих висновків і практичних рекомендацій. Це є наслідком застосування коректного методологічного інструментарію та широкої джерельної бази, використаної в процесі проведення дослідження.

Дослідження економічних механізмів логістичного забезпечення експорту зерна з України базується на системному підході, що дозволило розглядати логістичне забезпечення як комплексну систему взаємопов'язаних елементів, інститутів та економічних інструментів, функціонування яких відбувається в умовах воєнних викликів і зовнішньо-економічних обмежень. Методи аналізу та синтезу були застосовані для оцінювання сучасного стану та ефективності логістичного забезпечення експорту зерна, виявлення впливу інфраструктурних, інституційних, виробничо-економічних і безпекових чинників, а також для узагальнення результатів дослідження та формування теоретичних положень щодо вдосконалення економічних механізмів.

Монографічний метод і метод системного аналізу використано під час опрацювання наукових джерел і нормативно-правової бази, а також для обґрунтування напрямів розвитку логістичної інфраструктури експорту зерна. Методи абстрагування та узагальнення дали змогу сформулювати узагальнені висновки та встановити причинно-наслідкові зв'язки між параметрами економічного механізму та результативністю експортної діяльності. Для кількісного оцінювання впливу макро- і мікроекономічних чинників на обсяги експорту зерна застосовано економіко-математичні методи, зокрема багатофакторний регресійний аналіз, що дозволило визначити залежності між обсягами експорту зерна, виробництвом, посівними площами, рівнем ресурсного забезпечення, ціновою кон'юнктурою, валютним курсом та логістичними обмеженнями.

У межах удосконалення економічних механізмів логістичного забезпечення розроблено економіко-математичну модель оптимізації їх параметрів, яка враховує ресурсні, інфраструктурні та безпекові обмеження. Методи економічного прогнозування використано для оцінювання можливих сценаріїв розвитку експорту зерна та обґрунтування стратегічних рішень, спрямованих на підвищення ефективності логістичного забезпечення у середньо- та довгостроковій перспективі. Для наочного представлення результатів дослідження застосовано графічний метод.

Інформаційну базу дисертації становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені питанням розвитку аграрного сектору, логістичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності та формування логістичних ланцюгів експорту зернової продукції. У дослідженні також використано матеріали міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, семінарів та публікації у фахових наукових виданнях. Важливу роль у формуванні інформаційної бази відіграли законодавчі й нормативно-правові акти України, документи Європейського Союзу, міжнародні угоди та рекомендації, що регулюють функціонування ринку зерна, здійснення експортних операцій та діяльність у сфері транспорту і логістики.

Емпірична база дослідження сформована на основі офіційних статистичних і аналітичних даних Державної служби статистики України, Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, Міністерства інфраструктури України, Державної митної служби України, а також інформаційних ресурсів міжнародних організацій, зокрема Світового банку, ФАО та Євростату. У процесі дослідження використано матеріали галузевих асоціацій, інформацію підприємств аграрного та транспортно-логістичного секторів, а також відкриті інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Дисертація Ю. В. Ковальського, подана до захисту, є самостійним, оригінальним і завершеним науковим дослідженням. Представлені в ній наукові положення, висновки та практичні рекомендації характеризуються належним рівнем достовірності та обґрунтованості.

Новизна наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. За результатами аналізу дисертації Ю. В. Ковальського та поданих до розгляду супровідних матеріалів можна констатувати, що отримані результати дослідження характеризуються належним рівнем наукової новизни. Вона полягає у подальшому розвитку та обґрунтуванні теоретико-методичних підходів до формування й удосконалення економічних механізмів логістичного забезпечення експорту зерна з України в умовах воєнних викликів і перспектив повоєнного відновлення економіки.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження, що виносяться на захист і відображають його наукову новизну, полягають у такому. Уперше запропоновано методичний підхід до комплексної оцінки ефективності логістичних ланцюгів експорту зерна за умов воєнних викликів. Він поєднує систему кількісних показників (логістичні витрати, тривалість логістичного циклу, рівень сервісу, надійність постачань, рентабельність) і якісних характеристик (гнучкість, інноваційність, рівень координації учасників логістичного ланцюга), а інтегральним результативним показником ефективності визначено обсяг експорту зерна, що дає змогу здійснювати системну діагностику логістичних процесів у нестабільному зовнішньому середовищі.

Удосконалено теоретичні підходи до трактування економічної сутності логістичних ланцюгів у системі механізмів експортного забезпечення товарних ринків. Вони розглядаються як комплексна економічна система, що виходить за межі простого фізичного переміщення продукції, формує структуру витрат, прискорює обіг капіталу, мінімізує ризики та сприяє створенню доданої вартості, визначаючи рівень конкурентоспроможності продукції на міжнародних ринках.

Подальшого розвитку набули підходи до оцінювання експортного потенціалу України на ринку зерна з урахуванням структурних змін у виробництві, регіональної концентрації валового збору, динаміки внутрішніх цін та логістичних обмежень, спричинених воєнними викликами. Це дозволило виявити ключові дисбаланси між виробничими можливостями аграрного сектору та інфраструктурною спроможністю забезпечення експорту. Розширено теоретико-прикладні засади систематизації організаційно-економічного механізму функціонування зернового ринку шляхом виокремлення його структурних рівнів і основних інструментів (нормативно-правових, фінансово-кредитних, інфраструктурних, інформаційних, інституційних, науково-освітніх і міжнародних) та обґрунтування їх взаємозв'язку з формуванням логістичного забезпечення експорту в умовах воєнних викликів.

Крім того, удосконалено методичні підходи до економічної діагностики ефективності логістичних ланцюгів експорту зерна шляхом аналізу взаємозв'язків між рівнем логістичних витрат, структурою експортної ціни (FOB і CIF), тривалістю логістичного циклу, змінами транспортних маршрутів і показниками прибутковості учасників зернового ринку. Це дало змогу визначити їх вплив на формування експортної ціни та фінансові результати діяльності сільськогосподарських товаровиробників і експортерів у воєнних умовах. Розроблено методичний підхід до стратегічного планування розвитку системи логістичного забезпечення експорту зерна на основі структурного аналізу Індексу ефективності логістики (LPI), систематизації макро- та мікрофакторів впливу і визначення резервів підвищення

функціональної спроможності логістичних ланцюгів з урахуванням ресурсних і безпекових обмежень.

Отримані результати дослідження мають вагомe теоретичне та практичне значення, оскільки сприяють розвитку економіки транспорту, аграрної логістики та вдосконаленню механізмів сталого розвитку агропромислового комплексу України.

Повнота викладення основних положень дисертації в опублікованих працях.

Теоретична цінність результатів дисертаційного дослідження полягає у розвитку наукових підходів до формування економічних механізмів логістичного забезпечення експорту зерна з України. У роботі уточнено економічну сутність логістичних ланцюгів у системі функціонування зернового ринку та визначено їх роль у забезпеченні ефективності зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору. Обґрунтовано концептуальні засади формування економічного механізму логістичного забезпечення експорту зерна як багаторівневої системи економічних відносин, інструментів та інституцій, що забезпечують узгодження інтересів учасників ринку в умовах трансформації економіки та воєнних викликів. Розвинено методичні підходи до оцінювання ефективності логістичних ланцюгів експорту зерна з урахуванням інфраструктурних, виробничо-економічних і безпекових чинників.

Практична цінність дослідження полягає у можливості використання розроблених методичних підходів і рекомендацій у діяльності органів державної влади, галузевих об'єднань та суб'єктів аграрного бізнесу. Запропоновані напрями вдосконалення логістичного забезпечення експорту зерна спрямовані на оптимізацію логістичних маршрутів, розвиток мультимодальних перевезень, зниження логістичних витрат і підвищення конкурентоспроможності українського зерна на світових ринках.

Результати дослідження впроваджено у діяльність АТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України», ГС «Асоціація елеваторів України», ГС «Борошномели України» та АТ «Аграрний фонд», де вони використовуються під час планування експортної діяльності та оптимізації логістичних процесів. Окремі положення дисертації застосовуються у навчальному процесі кафедри глобальної економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України при викладанні дисципліни «Аграрна політика» для здобувачів спеціальності 051 «Економіка».

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація та наукові публікації, у яких висвітлено основні результати проведеного дослідження, відповідають вимогам академічної доброчесності. У поданих матеріалах не виявлено порушень, пов'язаних із академічним плагіатом, самоплагіатом, фабрикацією

або фальсифікацією наукових результатів. Використані у роботі наукові джерела належним чином ідентифіковані та оформлені, що свідчить про дотримання здобувачем етичних норм наукової діяльності та коректне використання результатів попередніх досліджень.

Дисертацію викладено державною мовою з дотриманням вимог сучасного наукового стилю. Подання матеріалу характеризується послідовністю, аргументованістю та логічною завершеністю викладення наукових положень. Структура роботи є чіткою і відповідає загальноприйнятим вимогам до дисертаційних досліджень, що забезпечує належний рівень сприйняття та систематизації представлених результатів.

Текст дисертації вирізняється належною логічною побудовою, чіткістю формулювань та науковою коректністю викладення матеріалу. Робота загалом позбавлена істотних граматичних, орфографічних і стилістичних помилок, а також значних технічних недоліків, що свідчить про високий рівень її мовного та редакційного оформлення. Використання таблиць, рисунків та інших ілюстративних матеріалів сприяє кращому розкриттю змісту дослідження та підвищує наочність представлених наукових результатів.

Дискусійні положення й недоліки дисертації. Відзначаючи високий рівень виконаного дослідження, актуальність обраної тематики та наукову значущість отриманих результатів, доцільно звернути увагу на окремі положення дисертації, які мають дискусійний характер і можуть бути предметом подальшого наукового обговорення.

1. У першому розділі дисертації здійснено ґрунтовний аналіз теоретичних підходів до трактування логістичних ланцюгів та їх ролі у функціонуванні товарних ринків. Водночас окремі положення потребують більш чіткого теоретичного розмежування таких категорій, як «логістичний механізм», «економічний механізм логістичного забезпечення» та «організаційно-економічний механізм функціонування ринку зерна». Більш системне уточнення змісту та взаємозв'язку зазначених понять сприяло б підвищенню логічної завершеності сформованого автором категоріального апарату дослідження.

2. У дисертації запропоновано методичний підхід до оцінювання ефективності логістичних ланцюгів експорту зерна, що базується на комплексному використанні кількісних і якісних показників. Водночас використання обсягу експорту як інтегрального індикатора результативності функціонування логістичного ланцюга потребує додаткового аргументування, оскільки зазначений показник не завжди відображає економічну ефективність логістичних процесів. У цьому контексті доцільним виглядає доповнення запропонованої системи показників індикаторами прибутковості, рівня доданої вартості або логістичної продуктивності.

3. У роботі застосовано економіко-математичне моделювання для оцінки параметрів експортного потенціалу зернового сектору. Водночас розроблена модель переважно

враховує виробничі та цінові чинники. З огляду на сучасні умови функціонування аграрного сектору України, доцільним могло б бути більш повне врахування інституційних, інфраструктурних та безпекових факторів, які мають вагомий вплив на функціонування логістичних систем у період воєнних трансформацій.

4. У третьому розділі дисертації обґрунтовано перспективні напрями підвищення ефективності логістичних ланцюгів експорту зерна, серед яких розвиток мультимодальних перевезень, цифровізація логістичних процесів та розширення механізмів державно-приватного партнерства. Водночас певного уточнення потребують питання практичної реалізації запропонованих заходів, зокрема визначення джерел їх фінансування, інституційних передумов впровадження та оцінки очікуваних економічних результатів.

5. У роботі значну увагу приділено питанням оптимізації логістичних маршрутів експорту зернової продукції. Водночас дискусійним залишається питання визначення оптимального співвідношення державного регулювання та ринкових механізмів у розвитку логістичної інфраструктури. Більш детальне обґрунтування ролі держави у формуванні тарифної політики, розвитку транспортної інфраструктури та стимулюванні інвестицій могло б посилити практичну спрямованість отриманих результатів.

Зазначені зауваження та дискусійні положення не знижують загальної позитивної оцінки дисертації, а лише відображають складність і багатогранність досліджуваної проблематики та можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Загальний висновок. Дисертація Ю. В. Ковальського на тему: «Економічні механізми логістичного забезпечення експорту зерна з України» є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому вирішено актуальне наукове завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та розробленні практичних рекомендацій щодо формування і вдосконалення економічних механізмів логістичного забезпечення експорту зернової продукції в умовах воєнних викликів та трансформації економічного середовища. Отримані результати мають наукову новизну, характеризуються належним рівнем аргументованості та базуються на використанні сучасного методичного інструментарію економічних досліджень, зокрема методів системного аналізу, економіко-математичного моделювання та узагальнення статистичних і аналітичних даних.

Теоретичні положення, висновки та пропозиції, сформульовані у дисертації, відзначаються науковою обґрунтованістю та логічною послідовністю, а їх практична спрямованість полягає у можливості використання розроблених підходів і рекомендацій органами державного управління, суб'єктами аграрного бізнесу та підприємствами транспортно-логістичного сектору для підвищення ефективності експортних операцій,

оптимізації логістичних маршрутів та розвитку інфраструктурного забезпечення зернового експорту України.

З огляду на актуальність теми, наукову новизну, обґрунтованість отриманих результатів, їх теоретичну та практичну значущість, а також достатній рівень апробації і публікацій здобувача, дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а її автор Ковальський Юрій Васильович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

**Рецензент завідувач кафедри організації підприємництва та біржової діяльності
Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор
економічних наук, професор, член-кореспондент НААН Микола ІЛЬЧУК**